IV. Geležies amžiaus kapinynai
Iron Age Cemeteries

● *Kapinynas*
Cemetery

1. *Bajorai*
2. *Ėgliškiai*
3. *Lazdininkai*
4. *Marvelė*

Mindaugas Bertašius

Marvelės kapinynas

2011 m. po kelerių metų pertraukos buvo pratęsti Marvelės kapinyno (Kauno miestas) tyrimai, susiję su Kauno miesto nuotekų valymo įrenginių išplėtimu įdiegiant biologinio valymo grandį. Buvusio kapinyno teritorijoje planuojama statyti dumblo sandėlį ir džiovyklą. Preliminarūs tyrinėjimo rezultatai skelbti mokslinėje informacinėje spaudoje (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais,* Vilnius, 1992, t. I, p. 90–94; *ATL 1992 ir 1993 metais,* Vilnius, 1994, p. 120–124, 128–132; *ATL 1994 ir 1995 metais,* Vilnius, 1996, p. 93–95, 99–101; *ATL 1996 ir 1997 metais,* Vilnius, 1998, p. 173–175, 184–187; *ATL 1998 ir 1999 metais,* Vilnius, 2000, p. 248–251; *ATL 2000 metais,* Vilnius, 2002, p. 91–95; *ATL 2001 metais,* Vilnius, 2002, p. 114–116; *ATL 2002 metais,* Vilnius, 2005, p. 92–93; *ATL 2003 metais,* Vilnius, 2005, p. 113–114; *ATL 2005 metais,* Vilnius, 2006, p. 109–110; *ATL 2006 metais,* Vilnius, 2007, p. 141–144; *ATL 2007 metais,* Vilnius, 2008, p. 175–178), dalis medžiagos apibendrinta monografijose (Bertašius M., *Marvelė. Ein Graberfeld Mittellitauens. Vidurio Lietuvos aukštaičių II–XII a. kapinynas,* Kaunas, 2005; Bertašius M., *Marvelė. Ein Bestattungsplatz mit Mittellitauischer Pferdegräber. Marvelės žirgų kapinynas,* Kaunas, 2009).

2011 m. tyrinėtas 695 m^2 plotas kapinyno dalyje, įsiterpiančioje tarp 1991 (Š pusėje), 1996 (PV pusėje) ir 1998 m. (P pusėje) tyrinėtų plotų. Tyrimų plotas yra netaisyklingo trikampio formos, 50 m ilgio ir 14–17 m pločio. Jo formą nulėmė ankstesnių metų tyrimų plotų padėtis. Po šių tyrimų netyrinėta Marvelės kapinyno dalis tapo dar daugiau suskaidyta. Abipus 2011 m. tyrimų ploto R ir V pusėse liko neištirti nedideli apie 400 m^2 ir 450 m^2 plotai. Kadangi buvo tiriama tik užstatoma teritorija (čia numatoma įrengti mašinų stovėjimo aikštelę), gretimi plotai netyrinėti.

Jau prieš tyrimus buvo aišku, kad šioje kapinyno dalyje pirminis paviršius yra pakeistas. Ankstesnių statybų darbų metu paviršinis velėnos sluoksnis buvo nustumdytas, kai kur supilti nauji niveliaciniai sluoksniai, vienoje vietoje iškastas atviras lietaus drenažo griovys.

2011 m. archeologinių tyrimų metu ištirti 62 griautiniai ir degintiniai kapai (nuo 1991 m. tęstinėje kapų numeracijoje K1529–K1590). Iš ankstesnių tyrimų buvo žinoma, kad ši kapinyno dalis yra greta ankstyviausių romėniškuoju laikotarpiu datuojamų kapų. Preliminari kapų analizė patvirtino šį spėjimą. Dauguma tyrinėtų kapų skiriami romėniškojo laikotarpio vėlyvajai fazei (B2/C1–C1a) ir datuojami II a. antros pusės – III a. pradžios laikotarpiu. Degintiniai kapai K1530, K1531, K1540 galėtų būti skirtini C3–D fazei ir datuojami IV–V a. pradžios laikotarpiu, tačiau jų datavimas problemiškas, nes tik viename kape buvo rastos gana apibendrintai datuojamos įkapės.

Tyrimų metu nustebino gana prasta kapų būklė. Dauguma kapuose rastų palaikų labai sunykę, atrasti tik skeleto pėdsakai ar menki atskirų kūno dalių fragmentai. Prisiminus ankstesnių tyrimų rezultatus, galima manyti, kad tokią palaikų būklę lėmė savita smėlingo dirvožemio struktūra šioje kapinyno dalyje, nes gretimuose plotuose tyrinėtų didelės dalies kapų griaučiai taip pat buvo sunykę. Tačiau neatmestina versija, kad palaikų būklę pablogino du paskutinius dešimtmečius kapinyno teritorijoje vykę statybų ir žemės judinimo darbai, pakitusi dirvožemio struktūra jį suspaudžiant ir pasikeitęs drėgmės režimas.

Ištirti kapai nepasižymėjo gausiomis įkapėmis – jos būdingos tik 55 % visų kapų. Tai išskiria šią kapų grupę iš ankstesnių metų tyrimų, bet įkapių negausumą galima sieti su kapų ankstyvumu. Daugumoje kapų rastos 1–3 įkapės, tik keliuose kapuose jų būta šiek tiek daugiau – 4–5 (K1543, K1555, K1576). Nedidelis įkapių skaičius liudija kiek kitokią tradiciją, nei buvo pastebėta ankstesnių tyrimų Marvelės kapinyne metu. Dažniausiai pasitaikantys radiniai – karolių vėrinys (moterų kapuose, 8 atvejai) ir geležinis įmovinis kirvis (vyrų kapuose, 7 atvejai ir 1 atsitiktinis). Nustebino tai, kad vyrų kapuose visiškai nerasta ietigalių. Išsiskyrė kapai su iki šiol Marvelės kapinynui nebūdingais ar retais radiniais: geležine lankine sege (trikampe kojele?, kapas K1547), įvijiniais antsmilkiniais bei kryžiniu ažūriniu kabučiu (K1555), vaiko kapas K1560 su kryžiniu kabučiu (1 pav.), kapas K1568 su I grupės laipteline sege, įdomus kapas K1567 su žalvarine profiliuota sege ir dviem geležinėmis juostinėmis apyrankėmis (2 pav.). Ant segės gerai išlikę audinio atspaudai (3 pav.). Iš įkapių išsiskyrė kapuose rasti polichrominiai karoliai (4 pav.). Sprendžiant pagal kapų formą bei įkapes, šių metų tyrimuose panašia proporcija pasiskirsto moterų ir vyrų kapai, tik nedidelę dalį sudaro vaikų kapai.

Kaip įprasta, kapinynas tyrinėtas 100 m^2 (10x10 m) dydžio plotais, taikyta vieninga plotų ir kapų numeracija. 2011 m. tyrinėti kapai gana tolygiai pasiskirstę visame tyrimų plote, griautiniai kapai išsidėstę romėniškam laikotarpiui būdingomis kapų eilėmis. Eilės orientuotos P–Š – PV–ŠR kryptimis, o pavieniams kapams būdinga ryški krypties orientacija pagal lytį – moterys laidojamos galva į R–PR, o vyrai į V–ŠV. Tad, kaip įprasta romėniškojo laikotarpio kapams, griautinių kapų duobės

0 2 cm

1 pav. Kabutis ir įvija kape K1560. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 1. The pendant and coil bead from burial K1560.

0 2 cm

2 pav. Segė iš kapo K1567. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 2. The brooch from burial K1567.

0 2 cm

3 pav. Audinio atspaudai prie segės kape K1567. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 3. The fabric impression near the brooch in burial K1567.

orientuotos PR–ŠV kryptimi, tik pavieniuose kapuose tokios orientacijos nesilaikyta. Tyrimų metu 50 m ilgio atkarpoje (plotai 138, 152, 168, 184, 198) buvo nustatytos išsiskiriančios kapų 4 eilės, dvi jų ypač ryškiai pastebimos tarp kitų kapų. Tačiau tarpai tarp šių eilių nėra tušti, čia įsiterpia pavieniai ar nedidelės grupės kapų. Kaip ir ankstesniais metais kai kuriose vietose tarp kapų randami didelių netaisyklingos formos ugniaviečių pėdsakai. Tai 3–4 m skersmens ar siauros, bet 6 m besitęsiančios tamsios degėsingos žemės dėmės. Akivaizdu, kad ritualinių apeigų metu jos atsirado buvusiame kapinyno paviršiuje.

Apibendrinus tyrimų rezultatus, per 1991–2011 m. laikotarpį Marvelės kapinyne yra ištirta daugiau kaip 1590 griautinių ir degintinių žmonių kapų.

Dabartinis paviršius tyrinėtoje kapinyno dalyje buvo beveik lygus ir nežymiai nuolaidėjo į PV ir V pusę. Čia buvusi aukštesnė kapinyno dalis. Virš kapų atrandamas gana plonas (40–50 cm) sąnašinio priesmėlio sluoksnis, tačiau PV dalyje palaipsniui storėja virš kapų susidaręs priemolio sluoksnis, o dalis kapų randama gana giliai. Matyti, kad pirminis paviršius (bei laidojimo metu susidaręs paviršius) anksčiau pastebimai nuolaidėjo V kryptimi. Griautiniai kapai atrasti apie 30–95 cm

0 2 cm

4 pav. Kapo K1535 polichrominiai karoliai. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 4. The polychrome beads from burial K1535.

5 pav. Akmenų grindinys virš griautinio kapo K1569. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 5. The stone paving above burial K1569, an inhumation.

gylyje nuo dabartinio paviršiaus tyrimų ploto R dalyje, V pusėje jie tyrinėti kiek giliau – 0,75–1,4 m gylyje. Atrodo, kad kai kurie palaikai buvo laidojami visai negiliai nuo buvusio paviršiaus (20–40 cm gylyje). Tokių kapų palaikai buvo apardyti, duobės kontūro nesimatė. Tačiau dauguma mirusiųjų laidoti giliau.

Tyrimų metu atkreiptas dėmesys, kad dažnai kapų duobės buvo gana taisyklingo stačiakampio formos. Ankstesnių tyrimų metu šis bruožas nebuvo toks pastebimas. Visiškai nerasta išplėštų kapų. Dažnai kapuose randami akmenys. Vyrauja romėniškam laikotarpiui būdinga tradicija mirusiojo palaikus kampuose apriboti akmenimis. Daliai kapų būdingos sudėtingesnės akmenų konstrukcijos. Išsiskyrė kapas K1569, kuriame virš palaikų buvo įrengtas gana taisyklingas apie 2 m^2 grindinys (5 pav.). Kai kuriuose kapuose mirusiojo palaikai duobėje ribojami molio sienele, kampuose dedami molio gniužulėliai (K1544, K1555).

Nors Marvelės kapinynas nuolat tyrinėjamas dar nuo 1991 m., tačiau iki šiol jis nėra įtrauktas į NKVR, nenustatytos jo ribos ir apsaugos zona. Tai apsunkina kiekvieną kapinyno tyrimų etapą. 2011 m. tyrinėta kapinyno dalis įsiterpia tarp ankstesniais metais tyrinėtų plotų, tad po šių tyrimų netyrinėta Marvelės kapinyno dalis tapo dar daugiau suskaidyta.

Marvelė Cemetery

In 2011, the investigation, begun in 1991, of Marvelė Cemetery continued with the excavation of 695 m^2. Inhumations (59) predominated but three cremations were discovered among them. The majority of the burials should be assigned to the B2/C1–C1a phase of the Roman period and should be dated to the second half of the 2nd – early 3rd centuries. The cremations could be assigned to the C3–D phase and should be dated to the 4th – early 5th centuries. In the majority of the burials, the bones have greatly disintegrated. Frequently the remains are bordered by stones and stone paving is found above some burials (Fig. 5). In the part of the cemetery excavated in 2011, several fire sites, which were assigned to rites to commemorate the dead, were discovered. The majority of the burials were arranged in rows and were characterised by fairly well-formed rectangular pits. The clearly opposite orientation of the different sexes that is characteristic for burials was maintained with the heads of females to the E – SE and those of males to the W – NW. The excavated burials were not distinguished by abundant grave goods. Grave goods, including axes with shaft holes, bead necklaces, a cross pendant (Fig. 1), a bronze collared brooch (Figs. 2, 3), band bracelets, and polychrome beads (Fig. 4), were discovered in only 55% of the burials.

Audronė Bliujienė,
Sebastian Messal

Ėgliškių–Andulių kapinyno žvalgymai

2011 m. buvo atlikti Ėgliškių–Andulių kapinyno P, centrinės ir Š dalių žvalgymai magnetometru. Tyrimus atliko BRIAI kartu su Romos – germanų komisijos Frankfurte prie Maino mokslininkais Sebastianu Messaliu ir Mattiasu Danieliu bei Felixu Kotzuru iš Frankfurto universiteto (Vokietija). Tiek žvalgymas magnetometru, tiek tuo pat metu atliktas žvalgymas metalo ieškikliu buvo atliekami norint išsiaiškinti kapinyno horizontaliąją struktūrą ruošiant kapinyno medžiagą spaudai.